

VROUWEN IN Deel 11. DE SPOTLIGHTS

DE ZWIERIGE HOFMUZIEK VAN ÉLISABETH JACQUET DE LA GUERRE

ILLUSTRATIE: WIKIMEDIA COMMONS

Portret van Élisabeth Jacquet de la Guerre

Als vijfjarige speelde ÉLISABETH JACQUET DE LA GUERRE (1665-1729) al klavecimbel aan het hof van Versailles, waarmee ze Lodewijk XIV zo charmeerde dat hij haar levenslang bleef ondersteunen. Hoeveel artistieke vrijheid durfde zij zich te permitteren als eerste vrouwelijke hofcomponist van Frankrijk? En wat maakt haar vioolsonates en klavecimbelsuites nog steeds de moeite waard?

Tekst: MYRTHE MEESTER

Versailles was het ultieme symbool van de almacht van koning Lodewijk XIV, een explosie van marmer, kristal, goud, levensgrote godenbeelden, klaterende fonteinen en uitbundige schilderingen van vloer tot plafond. Ook typisch Franse, vaak gracieuze en dansbare muziek behoorde tot de vaste entourage van de Zonnekoning, live uitgevoerd in Versailles' talrijke salons, eetzaal en zelfs slaapkamers door de beste musici van het land. Zo kwam het dat Élisabeth Jacquet de la Guerre, 42 jaar oud, op een zomeravond in 1707 achter het klavecimbel in de koninklijke slaapkamer zat, waar Lodewijk XIV met belangrijke leden van de hofhouding zijn avondmaal genoot. Op het programma stonden haar recent gepubliceerde vioolsonates, die ze vol eerbied aan de Zonnekoning opgedragen had met de woorden: "U geringschatte mijn jeugd niet, maar schiep er genoeg in de geboorte van een talent te aanschouwen dat ik

ILLUSTRATIE: WIKIMEDIA COMMONS

Portret van Lodewijk XIV

aan u heb gewijd. U eerde me zelfs met uw lof, waarvan ik de volledige waarde destijds nog niet kende. Mijn armzalige talenten zijn sindsdien toegenomen. Ik heb ernaar gestreefd, sire, om steeds meer van uw goedkeuring te verdienen, wat altijd alles voor mij heeft betekend.”

BOVENNATUURLIJK WEZEN

Lodewijk XIV vormt inderdaad een rode draad in de ontwikkeling van Jacquet de la Guerres talent. Al vanaf haar optreden als vijfjarig wonderkind genoot het meisje, afkomstig uit een Parijse familie van organisten en klavecimbelbouwers, de bijzondere interesse van de koning. Zozeer zelfs dat zijn favoriete minnares Madame de Montespan haar vanaf twaalfjarige leeftijd onder haar hoede nam op het paleis van Versailles. Volgens musicologe Suzanne Cusick hielp het label ‘wonderkind’ muzikale meisjes in zeventiende-eeuws Frankrijk en Italië om als bovennatuurlijke wezens behandeld te worden, die boven de beperkingen van hun sekse uitstegen en daarom bovengemiddeld veel mogelijkheden en vrijheden toebedeeld kregen.

Als bewoner van Versailles ontving de jonge Jacquet de la Guerre dan ook een degelijke muzikale opleiding en trad ze geregeld op voor belangrijke bezoekers. Ze stond vooral bekend om haar duizelingwekkende improvisatievermogen op het klavecimbel, vanwaaruit de stap naar componeren niet zo groot meer was. Vermoedelijk schreef ze haar allereerste muziek tijdens deze vormende jaren aan het hof. Toch verscheen haar eerste bundel klavecimbelsuites (*Pièces de clavecin*, 1687) pas nadat ze Versailles weer voor haar geboortestad Parijs had verruild, waar ze in 1684 met haar kersverse echtgenoot – organist Marin de la Guerre – ging wonen.

GEDWONGEN IMPROVISATIE

Dat haar nauwe band met het hof na dit huwelijk niet werd verbroken, blijkt uit het feit dat haar bundel met koninklijke autoriteit was gepubliceerd en opgedragen aan de Zonnekoning. In de opdracht omschreef Jacquet de la Guerre zichzelf als zijn “meest nederige, meest gehoorzame, meest getrouwe dienaar en onderdaan”. Bovendien had ze haar suites gebaseerd op bekende Franse dansvormen, van het elegante menuet tot de springerige gigue, waarvan ze zeker wist dat die bij dans(muziek)liefhebber Lodewijk XIV in de smaak zouden vallen.

Wat haar klavecimbelsuites nog steeds de moeite waard maakt, is hun spontane, improvisatorische kwaliteit, die het beste hoorbaar is in de *Préludes* (het Franse werkwoord ‘préluder’ betekende in die tijd ook ‘improviseren’). Daarin zijn alle aanduidingen van maat en ritme achterwege gelaten, zodat de uitvoerder tot een zekere mate van improvisatie wordt gedwongen. Hoe zwaar, licht en spontaan dat kan klinken, ontdek je als je het Jacquet de la Guerre-album van The Bach Players uit 2018 beluistert, met stip de beste opname van haar muziek. De musici openen met een vrijelijk klaterende klavecimbelprelude, maar weten verderop ook haar latere viool- en triosonates van een grote levendigheid en souplesse te voorzien.

KONINKLIJKE SLAAPKAMER

Élisabeth Jacquet de la Guerre wordt in de eerste plaats herinnerd als de eerste vrouwelijke componist van Frankrijk die ooit een opera schreef: *Céphale et Procris* (1694). Met de pompeuze ouverture en vele instrumentale intermezzo’s bouwde ze veilig voort op de populaire nationale stijl van Jean-Baptiste Lully (1632-1687), de kort daarvoor overleden lievelingscomponist van Lodewijk XIV. Voor de hedendaagse luisteraar zijn vooral een intiem liefdesduet als *Donne-la moi dans nos adieux* of een aanstekelijke dansmelodie als *Pantomime* nog steeds de moeite waard.

ÉLISABETH JACQUET DE LA GUERRE WORDT HERINNERD ALS DE EERSTE FRANSE COMPONISTE DIE EEN OPERA SCHREEF

Helaas werd haar opera geen groot succes, mogelijk vanwege het matige libretto en de verminderde aandacht van de koning voor het operagenre. Jacquet de la Guerre moet daardoor ontmoedigd zijn geraakt, want ze schreef nooit opnieuw een opera (al kun je haar latere cantates, zoals *Judith & Sémélé*, als een soort miniopera's beschouwen). Ook duurde het maar liefst dertien jaar voordat haar volgende publicatie verscheen, namelijk de bundel met zwierige vioolsonates die ze in 1707 in de koninklijke slaapkamer ten gehore bracht.

IMPOPULAIRE WEG

Dat haar vioolsonates wél bij de koning in de smaak vielen, moet Jacquet de la Guerre zelf hebben verrast. De sonate was immers een typisch Italiaans genre en iedereen wist dat de chauvinistische Lodewijk XIV een hekel had aan de kunst- en muziekstijl van Italië. Het is dan ook dapper dat Jacquet de la Guerre, die voor haar inkomsten grotendeels van Versailles afhankelijk was, het tóch aandurfde om als een van de allereerste Franse componisten met de sonatevorm te experimenteren. Gaf de flop van haar opera in Franse stijl haar de moed om over de grens te kijken en een geheel nieuwe, impopulaire weg in te slaan? Ook vóór haar publicatie in 1707 componeerde ze al ruim een decennium in het sonategenre. In de muziekbibliotheek van haar collega-componist Sébastien de Brossard zijn twee viool- en vier trionsonates van haar hand teruggevonden, die hij in 1695 naar het originele manuscript had gekopieerd. Componist François Couperin beweerde in 1692 de allereerste 'sonade français' (sic) te hebben geschreven, maar het had weinig gescheeld of Jacquet de la Guerre was die primeur ten deel gevallen.

EXTREEM ZELDZAAM

Tijdens het sonateconcert in zijn slaapkamer moest de koning vermoedelijk vooral wennen aan de hoofdrol voor de viool. Dat instrument werd destijds door de Franse elite als volks en banaal beschouwd, ondergeschikt aan de luit en viola da gamba. Als compromis liet Jacquet de la Guerre in

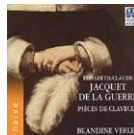
haar sonates ook de viola da gamba (of cello) regelmatig schitteren. Zij was de allereerste Franse componist die het warme, donkere strijkinstrument in een en hetzelfde stuk afwisselend de melodie en de begeleidende partij liet spelen, bijvoorbeeld in de aria aan het slot van haar *Vierde vioolsonate* (wervelend vertolkt door La Réveuse).

Ook spelen in haar sonates – net als in haar klavecimbelmuziek – typisch Franse dansvormen een grote rol, zoals de statige sarabande en swingende gavotte in haar *Tweede vioolsonate*. Op die manier wist ze haar eigen, typisch Franse draai te geven aan het Italiaanse genre, zodat ze zelfs de italofoobe Zonnekoning voor zich wist te winnen. “Haar sonates kunnen met niets anders worden vergeleken”, schijnt hij na afloop van het muzikale diner te hebben gezegd. “Ze zijn origineel, wat extreem zeldzaam is deze dagen.” Het is hoog tijd dat ook de hedendaagse luisteraar opnieuw tot die – zeer terechte – conclusie komt. «

CD-TIPS

Chamber Music from the Brossard Collection - The Bach Players (2018, Coviello, COV91815)

Pièces de clavecin - Blandine Verlet (1998, Auidis, E 8644)

Sonates pour violon, viole obligée & basse-continue - La Réveuse (2010, Mirare, MIR 105)

Céphale et Procris - Les Agréments o.l.v. Guy van Waas (2010, Ricercar, RIC302)

Myrthe Meester is filosoof. Ze publiceert artikelen over kunst, klassieke muziek en filosofie in diverse tijdschriften.

